

מס' 78-79
 174

ה. "תיאודור הרצל" (Guardian)

היתה זו אחת הספינות הגדולות בתולדות ההעפלה — כ-1,700 טון. ב-1 באפריל 1947 הפליגה תחת דגל הונדוראס מנמל טולון שבדרום צרפת, כשעל סיפונה 2,641 מעפילים, רובם יוצאי פולין וקיעוטס יוצאי הונגריה. המעפילים באו ממחנה-פליטים בבלגיה, וביניהם היה מספר רב יחסית של תינוקות, ילדים ובני-נוער; לפי הדיון וחשבון מ-18 באפריל 1947 מאת חנוך דיינהולד (לימים דינבאום), נציג השליטה לעליית-הנוער, הגיעו ב"תיאודור הרצל" יותר מ-600 ילדים ובני-נוער. כן היתה על הספינה קבוצה גדולה של אנשי בית-ר. היחסים אתם היו מתוחים, ואף הגיעו לידי תגרה. מלווי ה"הגנה", שלא היה להם נשק הם — ברשותם היו שלושה אקדחים ואפילו לא כדור חי אחד! — חששו מהימצאותם של אקדחים וסכינים בידי חברי בית-ר. אך למרבה המזל הושתקה התגרה ללא נפגעים. חבורה גדולה של מלווים היתה אחראית למסע: מפקד הספינה היה מרדכי (מוקה) לימון המכונה "צפניה", ומלוויה היו אריה ויצמן המכונה "אמן", יהושע הלוי המכונה "עמוס", מנחם פרק, בצלאל פלדמן המכונה "ירקוני", חיים ויגשלבויים המכונה "סולל" והאלחוטאי וילי לייטר המכונה "ארגון". לפי התכנית המקורית היתה הספינה צריכה להתעכב תחילה באיטליה ולהעלות את מעפילי "שאָר ישוב", שהמתינו להפלגה בנמל הקטן בואליסקו, אך בשל הצפיפות שעל הספינה סירבו מלוויה לקחת מעפילים נוספים, והספינה המשיכה את דרכה לארץ ללא חניית-ביניים. את ליל-הסדר חגגו המעפילים על הים. ב-10 באפריל נתגלתה הספינה ליד האי כרתים על-ידי מטוסי-סיור בריטיים. ב-13 באפריל, בהיותה כ-13 ק"מ מחוץ תל-אביב, התקרבה משחתת בריטית, והמעפילים השליכו בקבוקים לעבר הבריטים ופגעו באחדים מהם. ארבעה חיילים עלו על סיפון הספינה וירו ללא אזהרה לתוך התמון. מחירו של קציר-הדמים הזה היה כבד — הכבד שנתולדות ההעפלה: שני מעפילים נהרגו במקום ושישה-עשר נפצעו, שישה מהם פצועים קשים. תחללים היו אהרון דוב, ליד צ'נסלורבאקיה בן 24, חניך "השומר הצעיר", שנפגע בראשו מפצצת גזו מדמיע; ופנחס (איטטואון) וייס, יליד הונגריה בן 24, חניך "גורדוניה", שמת מפגיעות הכדורים. בבית-החולים הממשלתי בחיפה, שבו אושפזו פצועי הקרב, מת הקרבן השלישי, מנחם בן יוסף סמט, יליד סלובאקיה בן 19, אף הוא חניך "גורדוניה". מנחם-סמט נפטר כאשר רעייתו הצעירה, אף היא ממעפילי "תיאודור הרצל", היתה ליד מיטתו. מה הביא להשתוללות זו של הבריטים, שהיתה חריגה בהחלט? האם באו החיילים-הרוצחים על עונשם? על שאלה זו לא מצאתי תשובה. ההתכתשות הקשה נמשכה כשעה וחצי. המעפילים, שאחדים מהם היו מצוידים במקלות-גומי ובמסכות-גז, גלחמו בחירוף-נפש. לאחר שהוקרעו המעפילים הובלה הספינה לחיפה, וב-15 באפריל בשעה 5 בבוקר השליכה עגון בנמל.

אך בכך לא תם המאבק. בשעה 7 בבוקר ניסתה "תיאודור הרצל" להתחמק משבע המשחתות שהקיפות וכמעט עלתה על שרטון מול קריית-חיים, אך המשחתות חסמו את דרכה. בשעת ההעברה לאניות-הגירוש לא גילו המעפילים התנגדות. אניות-הגירוש "אמפייר ויגור" ו"אמפייר רייחול" שניזוקו בצורה קשה בגלל הבלה (וראה להלן, פרק שמיני, סעיף ג: 3), היו בתיקוף, ולכן הועברו כ-1,200 מעפילים לארבע קורבטות אחרות: "אמפייר נסט", "אמפייר שלטר" (Empire Shelter), "אמפייר לייף-גארד" ו"אמפייר קומפורט". המעפילים האחרים נותרו על סיפונה של "תיאודור הרצל", והגירוש לקפריסין נמשך יומיים. צוות המלחים כולו הובא לקפריסין, ואילו מן המלווים התחוו שניים כחולים והובאו לעתלית, שלושה הסתחרו בבטן הספינה והורדו למחרת היום על-ידי אנשי ה"הגנה", ושניים יצאו עם המעפילים לקפריסין. דומה, כי ההוראות בעניין המלווים לא היו ברורות די הצורך; מכל-מקום, המטה הארצי של המוסד לעלייה ב' — "ארגון" — הביע מורת-רוח על שהמפקד לא יצא לקפריסין.¹⁰

מעפילי "תיאודור הרצל" חנכו את מחנה 68 במחנות-החורף. מבני-הציבור במחנה זה — חדרי-האוכל, המכבסות והמקלחות — היו פחוגים שהוקמו במרכז המחנה, אך למגורים שימשו מאות אוהלים שהוקמו מסביב. בן-לילה קמה עיר-אוהלים. עם בוא מעפילי "תיאודור הרצל" הגיע מספר המעפילים במחנות-הגירוש בקפריסין ל-15,000, בקירוב, ולפי קצב העלייה לפי המכסה החדרשית של 750 היה למעפילי "תיאודור הרצל" סיכוי לעלות רק כעבור 17—20 חודשים! ואכן, מעפילי "תיאודור הרצל" גמגמו עם ותיקי המחנות, פרט לבני-הנוער שביניהם, שעלו לפי המכסות המיוחדות של "עליית-הנוער", ולוקנים, שעלו במסגרת המכסות המיוחדות. אחרוני המעפילים של "תיאודור הרצל", כמוהם כמעפילי "שבת לווזנסקי" ו"מולדת", עלו לארץ רק ביאנואר-פברואר 1949, עם חיסולם הסופי של המחנות.